

Vergaderjaar 1998–1999

26 241

Enquête vliegcramp Bijlmermeer

Nr. 10

BIJLAGEN

INHOUDSOPGAVE

Blz.

PROCEDURES EN WERKWIJZE

Hoofdstuk 1.	Voorgeschiedenis	3
1.1	Inleiding	3
1.2	De Parlementaire Werkgroep Vliegcramp Bijlmermeer	3
1.3	Het voorstel aan de Tweede Kamer	3
Hoofdstuk 2.	De parlementaire enquêtecommissie en haar staf	5
2.1	Benoeming en constitutie van de Commissie	5
2.2	De staf	5
Hoofdstuk 3.	Organisatie en werkwijze	7
3.1	Overzicht van werkzaamheden	7
3.1.1	De aanloop	7
3.1.2	Het plan van aanpak	9
3.1.3	De uitvoering van het onderzoek	9
3.1.4	De voorgesprekken	12
3.1.5	De openbare verhoren	13
3.1.6	De rapportage	13
3.2	Duur van het onderzoek	13
3.3	Externe communicatie	14
Hoofdstuk 4.	Het onderzoek	15
4.1	Het plan van aanpak	15
4.2	Onderzoeksvragen	16
4.3	Externe onderzoeken	20
Hoofdstuk 5.	De voorgesprekken	21
Hoofdstuk 6.	De openbare verhoren	22
6.1	De voorbereiding	22
6.2	Het verloop	23
Hoofdstuk 7.	De rapportage	25
Hoofdstuk 8.	Aanbevelingen	26

APPENDICES

Appendix A	Noten bij procedures en werkwijze	29
	1. Besluit instelling onderzoek (enquête), Staatscourant 1998, 21 oktober 1998, nr. 201	30
	2. Kamerstuk 26 241, nrs. 1, 2 (herdruk) en 5	31
	3. Brief d.d. 19 maart 1998 aan de Voorzitter van de Tweede Kamer (ECB 99 1751)	43
	4. Voorbeeld spreektekst afleggen eed	44
Appendix B	Externe rapporten	45
	1. DHV-rapport	47
	2. NRG-rapport	281
	3. Proces-verbaal Economische Controledienst	311
Appendix C	Lijsten	407
	1. Boeken, rapporten en tijdschriften	407
	2. Archieven	416
	3. Kamerstukken	421
	4. Voorgesprekken	424
	5. Openbare verhoren	431
Appendix D	Relevante documenten	437

HOOFDSTUK 1. VOORGESCHIEDENIS

1.1 Inleiding

De Parlementaire Enquêtecommissie Vliegcramp Bijlmermeer (hierna de «Commissie» te noemen) doet in deze bijlage verslag van de wijze waarop zij haar werkzaamheden heeft verricht. In dit hoofdstuk wordt een korte beschrijving gegeven van de totstandkoming van de Commissie. In het laatste hoofdstuk doet zij aanbevelingen voor toekomstige enquêtes.

1.2 De Parlementaire Werkgroep Vliegcramp Bijlmermeer

De vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat van de Tweede Kamer besluit op 8 april 1998 uit haar midden een werkgroep samen te stellen, de Parlementaire Werkgroep Vliegcramp Bijlmermeer genaamd (hierna de «parlementaire werkgroep» te noemen). Deze heeft als taakopdracht het in kaart brengen van de witte vlekken inzake de toedracht en de afwikkeling van de vliegcramp met een El Al-vrachtvliegtuig in de Bijlmermeer op 4 oktober 1992. Tevens moet de parlementaire werkgroep de vaste commissie adviseren over het eventueel instellen van een parlementair onderzoek¹. Aanvankelijk bestaat de parlementaire werkgroep uit de leden Van Gijzel, Keur, Meijer (voorzitter), Oedayraj Singh Varma en Van 't Riet. Later verandert zij nog al eens van samenstelling, mede als gevolg van de Tweede Kamerverkiezingen in mei 1998.

In lijn met haar opdracht inventariseert de parlementaire werkgroep de vragen inzake de ramp en de mogelijke vindplaats van de antwoorden. Zij adviseert de vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat in een voortgangsverslag d.d. 25 juni 1998 de regering een beperkt aantal hoofdvragen voor te leggen. Hiermee wordt beoogd dat de in de voorgaande jaren verstrekte informatie geactualiseerd wordt. Op basis van de schriftelijke antwoorden die de minister van Verkeer en Waterstaat namens de regering op 9 september 1998 naar de Tweede Kamer zendt en het inmiddels verschenen rapport van de Commissie Informatiestroom Luchtvrachtdocumentatie (commissie Hoekstra)², adviseert de parlementaire werkgroep in haar eindrapportage d.d. 24 september 1998 aan de vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat tot het instellen van een kortdurend parlementair onderzoek. Zij is van mening dat dit onderzoek kan worden opgesplitst in:

- een nader feitenonderzoek
- een extern onderzoek om de nog ontbrekende vrachtdocumenten te verkrijgen
- het horen van nader aan te duiden personen en het verkrijgen van informatie van Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten met betrekking tot de ramp.

De parlementaire werkgroep acht het wenselijk dat personen onder ede worden gehoord. In dat geval zal de in te stellen onderzoekscommissie de Tweede Kamer voorstellen om gebruik te maken van de Wet op de Parlementaire Enquête.

De vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat besluit, in afwijking van het advies van de parlementaire werkgroep, de Tweede Kamer voor te stellen een parlementaire enquête in te stellen.

1.3 Het voorstel aan de Tweede Kamer

Op 8 oktober 1998 dient de vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat het volgende voorstel bij de Tweede Kamer in:³

¹ TK 1997–1998, 22 861, nr. 28.

² TK 1997–1998, 22 861, nr. 30 en TK 1998–1999, 22 861, nr. 39.

³ TK 1998–1999, 26 241, nr. 1; appendix A, onder 2.

De vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat stelt de Kamer voor, overeenkomstig artikel 1, eerste en derde lid van de Wet op de Parlementaire Enquête juncto de artikelen 140 en 141 van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te besluiten:

een onderzoek in te stellen naar:

- de toedracht van de vliegramp in de Bijlmermeer van 4 oktober 1992, voor zover voor de opdrachtformulering relevant*
- de lading van het vliegtuig*
- het optreden en de rol van de diverse instanties en overheidsinstellingen na de ramp en bij de verdere afwikkeling ervan*

De primaire doelen van het onderzoek zijn waarheidsvinding en het trekken van lessen voor de toekomst. Daarnaast zal de vraag op welke wijze er sinds 1992 is omgegaan met het gezondheidskundig aspect van de ramp in het onderzoek moeten worden meegenomen. De door de werkgroep vliegramp Bijlmermeer geïnventariseerde vragen vormen de leidraad voor het onderzoek¹.

Tot de in het kader van het onderzoek te horen personen kunnen in ieder geval behoren:

- de (oud)bewindspersonen van Verkeer en Waterstaat, van Economische Zaken, van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, van Binnenlandse Zaken en van Buitenlandse Zaken*
- leden en oud-leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal*
- ambtenaren en voormalige ambtenaren*
- leden en medewerkers van adviesraden van de regering*
- medewerkers van bijzondere opsporingsdiensten en de Binnenlandse Veiligheidsdienst*
- medewerkers van de luchtvaartmaatschappij El Al*
- medewerkers van de luchthaven Schiphol*
- hulpverleners betrokken bij de afhandeling van de ramp*
- leden van het Openbaar Ministerie*
- medici die gezondheidskundig onderzoek hebben gedaan*
- slachtoffers van de ramp*
- Gedeputeerde Staten van Noord-Holland*
- colleges van burgemeester en wethouders van de gemeenten Amsterdam en Haarlemmermeer.*

De vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat stelt voor om aan de commissie van onderzoek een door haar te bepalen aantal externe onderzoekers toe te voegen aan wie zij werkzaamheden opdraagt. Deze werkzaamheden zullen vooral betrekking hebben op het traceren en analyseren van de (nog ontbrekende) vrachtdocumenten. De externe onderzoekers zullen steeds onder verantwoordelijkheid van de onderzoekscommissie hun werkzaamheden verrichten.

De vaste commissie stelt de Kamer voor om de termijn bedoeld in artikel 144 van het Reglement van Orde vast te stellen op vier maanden gerekend vanaf de dag waarop de Voorzitter de leden van de commissie heeft benoemd, ingevolge artikel 25 van het Reglement.

Op 14 oktober 1998 komt het voorstel van de vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat in de Tweede Kamer aan de orde. Zonder plenair debat wordt het voorstel tot het instellen van een parlementaire enquête aangenomen.

---

¹ De bedoelde vragen zijn opgenomen in appendix A, onder 2. Zie ook hoofdstuk 1 van het eindrapport.

HOOFDSTUK 2. DE PARLEMENTAIRE ENQUÊTECOMMISSIE EN HAAR STAF

2.1 Benoeming en constitutie van de parlementaire enquêtecommissie

Direct na het besluit tot het instellen van een parlementaire enquête, benoemt de Voorzitter van de Tweede Kamer de leden van de Commissie, de Parlementaire Enquêtecommissie Vliegkamp Bijlmermeer genaamd.

Tot lid worden benoemd:

- mevrouw M.J. Augusteijn-Esser (D66)
- de heer M. van den Doel (VVD)
- de heer Th.A.M. Meijer (CDA)
- mevrouw T. Oedayraj Singh Varma (GroenLinks)
- de heer R.H. Oudkerk (PvdA).

Het instellingsbesluit en de samenstelling van de Commissie worden, conform artikel 2 van de Wet op de Parlementaire Enquête juncto artikel 143, tweede lid, van het Reglement van orde van de Tweede Kamer, in de Staatscourant van 21 oktober 1998, nr. 201, gepubliceerd¹.

Op dezelfde dag van haar instelling en de benoeming van de leden komt de Commissie voor de constituerende vergadering bijeen. De Commissie kiest de heer Th.A.M. Meijer tot voorzitter en de heer R.H. Oudkerk tot ondervoorzitter. De heer C.J.M. Roovers is door de Griffier van de Tweede Kamer als griffier van de Commissie aangewezen.

Aansluitend aan de constituerende vergadering vindt de eerste werkvergadering plaats. In deze vergadering nemen de huisvesting, de logistiek en de werving van de staf een centrale plaats in. Gedurende vier weken bepalen deze zaken grotendeels de werkzaamheden van de Commissie, met dien verstande dat de aanpak van het onderzoek en de begroting daaraan zijn toegevoegd. Begin december 1998 is de staf voltallig.

De Commissie komt aan het begin van haar werkzaamheden drie dagen per week bijeen om zowel procedurele en organisatorische als inhoudelijke onderwerpen te bespreken. In een later stadium, nadat de staf compleet is, leggen het onderzoek en daarmee samenhangende werkzaamheden volledig beslag op de tijd van de Commissie. Vooral de voorbereiding van de voorgesprekken en de openbare verhoren, alsmede de bespreking van de conceptteksten van de eindrapportage nemen een centrale plaats in.

2.2 De staf

De staf van de Commissie is als volgt samengesteld.

Leiding staf en coördinatie onderzoek

- De heer C.J.M. Roovers, griffier van de Commissie (plaatsvervangend griffier van de Tweede Kamer). Ter ondersteuning van zijn werkzaamheden is hij vanaf 1 februari 1999 bijgestaan door de heer D.S. Nava, assistent-griffier van de Tweede Kamer.
- De heer J.M. Norder, onderzoekscoördinator, B&A-groep

Onderzoekers

- Mevrouw T. Abbas, B&A-groep (bestuurskundige, gespecialiseerd in luchtvaartbeleid, met name veiligheidsaspecten)
- De heer P.J. van der Geest, Nationaal Lucht- en Ruimtevaart Laboratorium (vliegtuigbouwkundig ingenieur, gespecialiseerd in veiligheidsstudies en ongevalonderzoek)

---

¹ Appendix A, onder 1.

- De heer H. Geveke, B&A-groep (bestuurskundige, specialist openbare orde en veiligheid, in het bijzonder rampenbestrijding)
- De heer G.P.W. Kortebach, Algemene Rekenkamer (bestuursjurist, specialist in bestuurswetenschappelijk onderzoek naar overheidsfunctioneren)
- De heer S. Oostlander, Tweede Kamer (politicoloog)
- Mevrouw H. van Traa-Engelman, Nationaal Instituut voor Lucht- en Ruimterecht (jurist, gespecialiseerd in lucht- en ruimterecht)
- De heer J. Voerman, Algemene Rekenkamer (bestuurskundige, gespecialiseerd in evaluatie van besluitvormingsprocessen)

Secretariaat

- Mevrouw M.L. Kriek
- Mevrouw C.N. Rademaker
- Mevrouw L.A.M. Bakker (van 1 februari tot en met 12 maart 1999)

Documentatie

- Mevrouw M.G.M. van Oostwaard, Tweede Kamer
- De heer P. Sanchez Hernandez, Tweede Kamer

Bodes

- De heer G.A.M. van Leeuwen, Tweede Kamer (gedurende enkele weken)
- Mevrouw C. Nooyen (vanaf 18 december 1998)
- Mevrouw M.J. Prins, Tweede Kamer (tot 18 december 1998 en gedurende de openbare verhoren)

Alle activiteiten van de Commissie vallen onder de politieke verantwoordelijkheid van de Commissie¹. De griffier van de Commissie is eindverantwoordelijk voor alle inhoudelijke en organisatorische activiteiten van de staf. Tevens is de griffier belast met het beheer van de gelden, conform de goedgekeurde begroting. In de laatste fase van het onderzoek is hij bijgestaan door een assistent-griffier van de Tweede Kamer. De assistent-griffier heeft als speciale opdracht de begeleiding van het realisatieproces van het eindrapport.

De onderzoekscoördinator is verantwoordelijk voor de opzet en uitvoering van het onderzoek, de voorbereiding van de openbare verhoren, de bewaking van de kwaliteit en de fasering van het werk ten behoeve van de Commissie en het voorbereiden van het eindrapport en de bijlagen.

Bij de onderzoekers is een onderverdeling gemaakt van onderwerpen, zodat steeds door meerdere onderzoekers is gewerkt aan de verschillende aspecten van het onderzoek, de openbare verhoren en het eindrapport. De documentaristen zijn belast met het verzamelen, ontsluiten, systematiseren, attenderen en archiveren van informatie. De secretariaatsmedewerkers en de bodes hebben als taak de werkzaamheden van de Commissie, de griffier en de onderzoeksstaf te ondersteunen.

---

¹ TK 1997–1998, 25 861, nr. 3.

HOOFDSTUK 3. ORGANISATIE EN WERKWIJZE

3.1 Overzicht van werkzaamheden

In deze paragraaf wordt een globaal overzicht gegeven van de werkzaamheden van de Commissie en haar staf vanaf het moment van de instelling tot aan het moment van de rapportage aan de Tweede Kamer. Specifieke aspecten van die werkzaamheden worden elders nader toegelicht dan wel uitgewerkt.

De werkzaamheden van de Commissie en haar staf kunnen globaal in een aantal fasen worden ingedeeld, te weten:

- de aanloop
- het plan van aanpak
- de uitvoering van het onderzoek
- de voorgesprekken
- de openbare verhoren
- de rapportage.

3.1.1 De aanloop

Direct na haar instelling op 14 oktober 1998 houdt de Commissie zich hoofdzakelijk bezig met logistieke aangelegenheden (huisvesting en materiele voorzieningen), de werving van de staf en de financiën. In de tweede week van november is de organisatie volledig op orde, met dien verstande dat de onderzoeksstaf pas begin december compleet is. De Commissie benut deze aanloopfase ook om zich in te lezen en om oriënterende gesprekken te voeren.

De huisvesting

Een van de eerste taken van de Commissie is het vinden van geschikte werkruimten. Daar de Tweede Kamer in haar eigen gebouw niet over de benodigde ruimte voor de Commissie beschikt, is naar ruimte buiten het Tweede Kamergebouw gezocht. De Commissie spreekt haar voorkeur uit voor huisvesting in het gebouw van de Eerste Kamer, die tevens de Enquêtecommissie Opsporingsmethoden onderdak heeft gegeven. Na overleg stelt de Eerste Kamer een aantal ruimten ter beschikking en reeds op 26 oktober 1998 zijn deze door de Commissie betrokken. Het betreft de werkkamer van de RPF-fractie in de Eerste Kamer, een ruimte van de Stenografische dienst, een kamer voor fractiepersoneel en een ruimte van het parlementaire documentatiecentrum. De ministerskamer wordt gebruikt voor vergaderingen van de Commissie en de aangrenzende kamer is de werkplek van de voorzitter. Bovendien verleent de Voorzitter van de Eerste Kamer toestemming om de openbare verhoren in de plenaire zaal te houden. De Commissie is de Voorzitter van de Eerste Kamer daar zeer erkentelijk voor. Door zijn medewerking heeft het onderzoek in een optimale werkomgeving kunnen plaatsvinden.

Materiële voorzieningen

Niet alle aan de Commissie ter beschikking gestelde ruimten zijn voorzien van (voldoende) telefoon- en computeraansluitingen. Daarnaast kan de door de Commissie benodigde computerapparatuur niet uit voorraad geleverd worden. Op 6 november 1998 worden de eerste computers geplaatst. In de daarop volgende week zijn deze voor gebruik gereed gemaakt.

Er zouden vier weken gewonnen zijn indien de Commissie van begin af aan had kunnen beschikken over volledig gebruiksklare werkruimten.

De werving van de staf

De secretariële ondersteuning en de documentalistten zijn reeds op 26 oktober 1998 beschikbaar. Dit betreft hoofdzakelijk personeel van de

Tweede Kamer. Aangezien externe onderzoekers aangetrokken moeten worden, neemt de completering van de onderzoeksstaf meer tijd in beslag. Een drietal offertes dient te worden aangevraagd en beoordeeld. Sommige externe onderzoekers hebben enige tijd nodig om zich vrij te maken van hun overige verplichtingen. Begin december 1998 is de staf van de Commissie voltallig.

De begroting

Op 19 november 1998 stemt de Kamer in met het voorstel van het Presidium voor de raming van de kosten van de Commissie voor het jaar 1998 en 1999, conform de opgave van de Commissie¹. De totale kosten van de werkzaamheden zijn geraamd op circa 1,404 miljoen gulden. De begroting en de toelichting daarop zijn integraal als bijlage opgenomen². De Tweede Kamer stemt in met de verlenging van de termijn waarbinnen de Commissie haar onderzoek moet hebben afgerond. In haar verzoek aan de Tweede Kamer stelt de Commissie dat, met uitzondering van onvoorziene uitgaven, zij het zeer wel mogelijk acht de bekostiging van een verlenging van de onderzoeksperiode binnen de bestaande begrotingsruimte te kunnen realiseren. Wel merkt zij daarbij op dat een extern onderzoek naar de gezondheidsaspecten van de vliegcrash in relatie tot de lading van het toestel, waartoe zij opdracht heeft gegeven, wellicht niet of niet geheel uit de bestaande begroting gefinancierd zal kunnen worden. De Commissie plaatst in dit kader nog de volgende kanttekening. Zij is pas formeel gerechtigd financiële verplichtingen aan te gaan op het moment dat de begroting van de enquêtecommissie door de Tweede Kamer is vastgesteld. De Commissie beveelt aan om vanaf het moment van het besluit tot instelling van een enquêtecommissie een voorlopige voorziening te treffen die het aangaan van financiële verplichtingen mogelijk maakt.

Oriënterende gesprekken

De Commissie heeft in de aanloopfase 14 oriënterende gesprekken gevoerd met personen dan wel organisaties die zich in (bepaalde aspecten) van de ramp hebben verdiept. Het doel van deze gesprekken is de Commissie van informatie te voorzien ten behoeve van de uitvoering van haar onderzoek. Het betreft de volgende oriënterende gesprekken met:

- de heer M. van Bruggen van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) inzake het rapport «Gezondheidsrisico's brand EI Al-Boeing»
- de heren C.J.J.M. IJzermans en E. Schadé, verbonden aan het Academisch Medisch Centrum (AMC), over het onderzoek van het AMC naar de relatie tussen de vliegcrash en de gezondheidsklachten
- de heren P.L. Latour en L.P.C. Bertholet over onder meer de scheefstand van de motor van de EI Al-Boeing
- de heer V. Dekker naar aanleiding van zijn boek
- de heer A. Bos, verbonden aan Het Klankbord, over zijn ervaringen als ooggetuige en hulpverlener bij de ramp
- de heer R. Vleugels over zijn ervaringen met de Wet openbaarheid van bestuur en zijn betrokkenheid bij onderzoeken van verschillende media naar de Bijlmerramp
- de heer P. Heijboer, onderzoeksjournalist, inzake zijn bevindingen met betrekking tot zijn onderzoek naar de vliegcrash
- mevrouw A. Ummels inzake de aanwezigheid van verarmd uranium in de EI Al-Boeing
- de heren A. Schmidt Apol en H. de Jonge van de Stichting Visie naar aanleiding van het rapport van de stichting over de aanwezigheid van verarmd uranium in de EI Al-Boeing
- met de heer R.J. van den Berg van de Stichting Laka over de aanwezigheid van verarmd uranium in de EI Al-Boeing

¹ TK 1998–1999, 26 241, nr. 2 (herdruk).

² Zie appendix A, onder 2.

- de heer J. Slegt, ex-medewerker van de KLM, over zijn waarnemingen in Hangar 8, waar de wrakstukken van het vliegtuig toentertijd zijn bijeengebracht
- mevrouw L. Wesseling en de heer K.J. Schipper, leden van de Werkgroep Vliegverkeer Bijlmermeer, over de ervaringen van de werkgroep met overheidsinstellingen naar aanleiding van de vliegramp
- de heer D. van Eck, lid van de Commissie Informatiestroom Luchtvrachtdocumentatie (commissie Hoekstra), die een nadere toelichting geeft op het rapport van genoemde commissie
- de heren Th. Gras en G. van der Veen, beiden lid van het SIGMA-team ten tijde van de ramp.

3.1.2 Het plan van aanpak

Op 2 december 1998 is door de staf een plan van aanpak aan de Commissie voorgelegd. Dit plan beschrijft de werkzaamheden van de Commissie en de staf alsmede de opzet van het onderzoek. Met enkele aanpassingen is dit plan door de Commissie vastgesteld. De basis voor het plan van aanpak zijn de vragen die de Parlementaire Werkgroep Vliegramp Bijlmermeer heeft geformuleerd en die de leidraad vormen voor het onderzoek van de Commissie. Deze zijn in hoofdstuk 1 van het rapport opgenomen¹. Tevens heeft de Commissie zich een nader beeld gevormd van wat haar doelstellingen zijn. Deze vragen zijn nader uitgewerkt en aangevuld met nieuwe vragen, die voortkomen uit de doelstellingen van de Commissie en uit informatie verkregen tijdens de oriënterende gesprekken. Nieuwe inzichten, verkregen gaande het onderzoek, leiden eveneens tot het toevoegen van vele vragen. De onderzoeksopzet komt in hoofdstuk 4 aan de orde.

3.1.3 De uitvoering van het onderzoek

Met de vaststelling van het plan van aanpak door de Commissie kan het onderzoek met voortvarendheid worden uitgevoerd. Tijdens deze en de overige fasen kunnen twee parallel lopende trajecten worden onderscheiden, te weten de werkzaamheden van de leden van de Commissie en de werkzaamheden van de onderzoeksstaf.

Tot aan de voorgesprekken houdt de Commissie zich hoofdzakelijk bezig met het vergroten van haar kennis en inzicht door het afleggen van werkbezoeken, het houden van expertmeetings, het voeren van rondetafelgesprekken en oriënterende gesprekken.

De werkzaamheden van de onderzoeksstaf bestaan in deze fase voornamelijk uit dossieronderzoek, het bestuderen van video- en geluidsbanden, het voeren van gesprekken, het analyseren van gegevens, het organiseren van expertmeetings en rondetafelgesprekken en het rapporteren van resultaten aan de Commissie. Op grond hiervan is een chronologische beschrijving van hetgeen heeft plaatsgevonden, opgesteld. Deze chronologie van gebeurtenissen maakt het mogelijk aan te geven waar de zogenaamde «witte vlekken» zitten.

Hieronder volgt een overzicht van de vele activiteiten die de Commissie in deze fase heeft ontplooid.

Expertmeetings

Met de expertmeetings beoogt de Commissie haar kennis van en inzicht op een aantal specifieke terreinen te vergroten. Over de volgende zes onderwerpen zijn expertmeetings belegd:

- rampenbestrijding
- verhoortechnieken

¹ Zie ook appendix A, onder 2.

- straling en verspreiding van gevaarlijke stoffen bij een brand
- werkwijze van de douane
- vliegveiligheid en noodprocedures bij vliegtuigen
- posttraumatische stress-stoornissen.

Rampenbestrijding

De bedoeling van deze expertmeeting is de formele aspecten van rampenbestrijding te belichten, zowel ten tijde van de ramp als op dit moment. Deze expertmeeting is verzorgd door:

- de heer G. Herkemij, directeur van de directie Brandweer en rampenbestrijding van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
- de heer M.S. van Eck, plaatsvervangend hoofd afdeling Bestuurlijke, Internationale en Juridische Zaken van de directie Brandweer en rampenbestrijding
- de heer A.M.M. van Leest, technicus werkzaam bij de directie Brandweer en rampenbestrijding.

Verhoortechnieken

Met deze expertmeeting beoogt de Commissie gedurende een dagdeel kennis op te doen van een aantal principes van het (ver)horen van personen. Deze meeting is verzorgd door de heer R. Sijlbing, hoofd van de vakgroep gedragswetenschappen van de Rechterschool te Zutphen.

Straling en verspreiding gevaarlijke stoffen bij een brand

De Commissie is over straling en de effecten daarvan geïnformeerd door:

- de heer J.J.M. de Goeij, hoogleraar radiochemie aan de Technische Universiteit Delft
- de heer J. Buist, eigenaar van het ingenieursbedrijf BuNova Development en deskundige op het gebied van warmteoverdracht en de problematiek van vloeistoftransport in de voedings-, proces- en nucleaire industrie.

Werkwijze van de douane

Hierover is de Commissie ingelicht door:

- mevrouw V.E. den Dubbelden, plaatsvervangend hoofd Douanedistrict Hoofddorp
- de heer A. van Oers, hoofd Douanepost Schiphol Uiverweg.

Regels inzake vliegveiligheid en noodprocedures

De heer P.P. Griffioen, voorzitter van de Vereniging van Nederlandse Verkeersvliegers, geeft een uiteenzetting van de nationale en internationale regels inzake vliegveiligheid.

Posttraumatische-stressstoornissen

De Commissie heeft zich laten informeren over posttraumatische stress-stoornissen (PTSS) door:

- de heer B.P.R. Gersons, hoogleraar psychiatrie aan het AMC
- mevrouw I.V.E. Carlier, hoofd van de psychotraumagroep bij het AMC.

Werkbezoeken

De Commissie heeft in het kader van haar onderzoek twee werkbezoeken gebracht aan Amsterdam Airport Schiphol.

Het eerste werkbezoek vindt plaats op 9 november 1998. Tijdens dit bezoek staat het verloop van de vrachtafhandeling centraal. De Commissie is te gast bij de afdeling vracht van Schiphol en de loods van het vrachtafhandelingsbedrijf Aero Groundservices.

Tevens krijgt de Commissie toestemming van El Al om de cockpit en de ladingsruimte van een Boeing 747-200 vrachtvliegtuig te bezichtigen. De

Commissie wordt de plaats van de cockpit voice recorder en de flight data recorder getoond. Voorts bezoekt zij Hangar 8 op Schiphol, waar de wrakstukken van het vliegtuig na de ramp bijeen zijn gebracht. Dit werkbezoek is eveneens benut om te spreken met een op de avond van de ramp dienstdoende medewerker van de Koninklijke Marechaussee. Op 18 december 1998 is het tweede werkbezoek aan Schiphol gebracht. Het betreft een bezoek aan Luchtverkeersleiding Nederland (LVNL) en aan de Douane.

Bezoek aan de Bijlmermeer

Op 4 december 1998 bezoekt de Commissie de locatie in de Bijlmermeer, waar de tragedie zich heeft voltrokken. De Commissie staat stil bij het monument ter nagedachtenis van de slachtoffers. Ook aan het herinneringscentrum, ondergebracht in de flat Kruitberg, brengt zij een bezoek.

Rondetafelgesprekken

De Commissie heeft drie rondetafelgesprekken over het onderwerp gezondheid georganiseerd. Deze rondetafelgesprekken hebben een tweeledig doel:

- luisteren en informatie verkrijgen over de gezondheidssituatie van bewoners en hulpverleners, over de medische hulpverlening en over het optreden van diverse instanties en overheidsinstellingen
- selecteren van de personen die voor een openbaar verhoor worden opgeroepen.

De eerste twee rondetafelgesprekken vinden op 15 januari 1999 plaats. Het eerste rondetafelgesprek is met bewoners van de Bijlmermeer, het tweede met hulpverleners. De Commissie is van oordeel dat deze gesprekken zo laagdrempelig mogelijk dienen te zijn. Vandaar dat zij ervoor kiest deze gesprekken te houden in het kerkgebouw «De Nieuwe Stad» in de Bijlmermeer.

Op 22 januari 1999 is het derde rondetafelgesprek met huisartsen, medisch specialisten, bedrijfsartsen en paramedici in het gebouw van de Eerste Kamer gehouden. Dit heeft tot doel na te gaan wat de visie van de medici is die dagelijks te maken hebben met mensen die gezondheidsklachten hebben die mogelijk gerelateerd zijn aan de vliegramp.

Contacten met autoriteiten en organisaties; nationaal en internationaal

De Commissie heeft zeer veel contacten gelegd. Onderstaand is een overzicht gegeven van de contacten die het meest vermeldenswaardig zijn.

- De voorzitter van de Commissie heeft in voorkomende gevallen de Voorzitter van de Tweede Kamer op de hoogte gehouden van de vorderingen van het onderzoek
- Op initiatief van de Commissie en door tussenkomst van de Voorzitter van de Tweede Kamer heeft de minister-president de minister van Verkeer en Waterstaat aangewezen als coördinerend bewindspersoon voor alle betrokken ministeries voor wat betreft het verzamelen van en toegankelijk maken van de relevante documenten ten behoeve van de Commissie
- De Commissie heeft meerdere malen contact gehad met de ambassadeur van Israël en een enkele maal met de ambassadeur van de Verenigde Staten. Medewerking van de betrokken autoriteiten aan het onderzoek van de Commissie is het doel van deze contacten
- De Commissie is in contact getreden met de Nederlandse ambassade in Tel Aviv over de mogelijkheid personen uit Israël voor een openbaar verhoor in Nederland uit te nodigen
- De Nederlandse ambassade in Washington en het consulaat in

- New York zijn benaderd naar aanleiding van het onderzoek naar de ontbrekende vrachtbrieven met betrekking tot 20 ton lading
- De Commissie heeft twee keer een ontmoeting gehad met de directeur-generaal van de Civil Aviation Administration van Israël, inzake de ontbrekende ladingspapieren
  - Tevens heeft de Commissie naar aanleiding van het onderzoek naar de ontbrekende ladingspapieren op verschillende momenten met de Economische Controledienst contact gehad
  - Ook heeft zij meerdere malen contact gehad met EI Al. In het algemeen heeft dit tot doel gehad het verkrijgen van informatie, onder meer over de ontbrekende vrachtbrieven. Zo heeft een delegatie van EI Al de ontbrekende vrachtbrieven aan de Commissie overhandigd. Verder zijn via deze contacten personen uit Israël gevraagd te komen voor een openbaar verhoor onder ede in Nederland
  - De Commissie heeft contact gehad met het Openbaar Ministerie (OM) over het onderzoek naar de verdwenen cockpit voice recorder, over de vermeende ontvreemding van papieren van de heer R. Wijbrandi en over het traceren van de wijze waarop vlak na de ramp is omgegaan met de ladingspapieren
  - Met een drietal ministers is contact geweest. In de eerste plaats met de ministers van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en Volksgezondheid, Welzijn en Sport, om hen de resultaten van de veegproeven die de Commissie heeft laten doen in Hangar 8, kenbaar te maken. In de tweede plaats met de minister van Buitenlandse Zaken, over de ladingspapieren die in het bezit zijn van een Amerikaans expeditiebedrijf
  - Met het ministerie van Verkeer en Waterstaat zijn afspraken gemaakt over de wijze waarop invulling zal worden gegeven aan de coördinerende taak van het ministerie
  - De Commissie heeft de Binnenlandse Veiligheidsdienst tweemaal bezocht om het dossier inzake de vliegramp te kunnen raadplegen. Vooraf aan deze bezoeken zijn afspraken gemaakt met de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over de omgang met dit dossier
  - De voorzitter van de Commissie heeft op het ministerie van Algemene Zaken de notulen van de ministerraad van de afgelopen 6 jaren mogen inzien. Het doel is een beeld te krijgen van de wijze waarop in het kabinet met de ramp en de nasleep daarvan is omgegaan
  - De Commissie heeft de landsadvocaat een aantal keren geraadpleegd over diverse juridische vraagstukken waarmee zij gedurende haar werkzaamheden is geconfronteerd. In dit verband merkt zij op dat de landsadvocaat in principe de belangen van de ministeries behartigt. De landsadvocaat zelf waakt voor belangenverstrengeling. De Commissie acht het wenselijk dat in de toekomst wordt voorzien in een meer structurele onafhankelijke juridische ondersteuning ten behoeve van enquêtemissies.

3.1.4 De voorgesprekken

De volgende fase die kan worden onderscheiden, is die van de voorgesprekken die door de Commissie zijn gevoerd. Vanwege de termijn waarbinnen de Commissie haar onderzoek moet afronden, is samenloop van een deel van de voorgesprekken met de openbare verhoren onvermijdelijk. De Commissie voert in totaal 99 voorgesprekken.

De onderzoeksstaf gaat in deze fase door met het doen van onderzoek en de andere werkzaamheden, die in paragraaf 3.1.3 al zijn beschreven. Het doel daarvan is de invulling van de «witte vlekken». Daarenboven worden de voorgesprekken door de staf voorbereid.

De voorgesprekken worden in hoofdstuk 5 nader toegelicht.

3.1.5 De openbare verhoren

In deze fase houdt de Commissie zich voornamelijk bezig met het voorbereiden en het afnemen van de openbare verhoren, in totaal 90. De onderzoeksstaf gaat door met het onderzoek en met de invulling van de «witte vlekken». Bij dit proces wordt de informatie uit de voorgesprekken betrokken. Tevens is de staf belast met de zorgvuldige voorbereiding van de openbare verhoren. In hoofdstuk 6 zal nader op de openbare verhoren worden ingegaan.

3.1.6 De rapportage

Na afloop van de openbare verhoren beraadt de Commissie zich op de resultaten van het onderzoek tot dan toe. Ook maakt zij een selectie van actiepunten die uit de openbare verhoren voortvloeien. In de laatste weken bespreekt de Commissie de conceptteksten van het eindrapport die door de onderzoeksstaf worden aangeleverd. Naast het opstellen van conceptteksten voor het eindrapport, verricht de onderzoeksstaf nader onderzoek op basis van informatie die tijdens of naar aanleiding van de openbare verhoren naar voren komt.

3.2 Duur van het onderzoek

Op grond van het besluit tot het instellen van de enquête moet de Commissie binnen vier maanden, gerekend vanaf de dag van de benoeming van de leden, haar onderzoek hebben afgerond. Echter, op 20 januari 1999 verzoekt de Commissie de Tweede Kamer die termijn met zes weken te verlengen tot 1 april 1999¹. Het opzetten van een organisatie ten behoeve van het onderzoek heeft vier weken in beslag genomen. Bovendien heeft gaande het onderzoek zich steeds weer de vraag voorgedaan of op onderdelen een verdiepingsslag gemaakt moet worden. Daar is uiteraard extra tijd mee gemoeid.

Het Presidium stelt aan de Kamer voor dit verzoek in te willigen, met de kanttekening dat het van mening is dat korte enquêtes in het algemeen binnen vier maanden afgewikkeld moeten kunnen worden en dat het in die mening is bevestigd doordat de Commissie haar mandaat met die termijn heeft aanvaard. Op 2 februari 1999 gaat de Tweede Kamer akkoord met de verlenging van de termijn.

De Commissie is van mening dat een korte enquête in het algemeen alleen dan mogelijk is, indien op het moment van instelling daarvan voldoende onderzoekscapaciteit en operationele werkruimten beschikbaar zijn en het werk van een enquêtecommissie voldoende is voorbereid.

Het laatste openbare verhoor vindt op 12 maart 1999 plaats. De analyse van de verhoren, 90 in totaal, levert een aantal vraagpunten op dat nader onderzocht moet worden. Bovendien is het onderzoek van de Commissie, in het bijzonder met betrekking tot het vraagstuk van de lading van het vliegtuig, nog niet volledig afgerond. Tevens heeft zij het AMC gevraagd en bereid gevonden haar onderzoek te versnellen. Het resultaat daarvan wordt in principe op 9 april 1999 ter kennis van de Commissie gebracht. Dit brengt de Commissie ertoe de Tweede Kamer bij brief d.d. 19 maart 1999 wederom te verzoeken haar mandaat met enkele weken te verlengen, opdat zij haar eindrapport op 22 april 1999 aan de Kamer zal kunnen aanbieden². Op 23 maart 1999 stemt de Tweede Kamer in met de verlenging.

---

¹ TK 1998–1999, 26 241, nr. 5; appendix A, onder 2.

² Appendix A, onder 2.

3.3 Externe communicatie

De maatschappelijke beroering die de vliegcrash heeft veroorzaakt, is enorm. Niet alleen de crash op zich, ook de wijze waarop later is omgegaan met de vele vragen rondom de ramp, is daar een belangrijke oorzaak van. Dit leidt uiteindelijk tot de instelling van een parlementaire enquête door de Tweede Kamer, zes jaar na dato.

De Commissie is zich van begin af aan bewust van de emotionele beleving van haar onderzoek. Zij besluit dan ook al tijdens haar eerste werkvergadering op 14 oktober 1998 zoveel mogelijk openheid te betrachten met betrekking tot de te volgen procedures.

Dit uitgangspunt uit zich in de wijze waarop de Commissie gebruik heeft gemaakt van de moderne communicatiemiddelen. Zo is het voor het eerst dat een enquêtecommissie gebruik maakt van de mogelijkheden die het internet biedt.

Evenals de Enquêtecommissie Opsporingsmethoden kiest de Commissie ervoor de openbare verhoren rechtstreeks op televisie te doen uitzenden. Hier zijn twee redenen voor. In de eerste plaats vanwege de aard van het onderwerp en het grote maatschappelijke betrokkenheid daarbij. In de tweede plaats wordt de burger op deze wijze rechtstreeks betrokken bij het gebruik van een belangrijk politiek instrument zoals de parlementaire enquête. Voor het overige loopt de communicatie met de media voornamelijk via de wekelijkse persconferenties tijdens de verhoorperiode en via persberichten.

De belangstelling van de media voor de parlementaire enquête is overweldigend te noemen. De omroepen hebben veel zendtijd besteed aan de openbare verhoren. Verder hebben actualiteitsrubrieken van de verschillende omroepen daar veel aandacht aan gegeven. Ook in het buitenland is er belangstelling voor de openbare verhoren, te weten Australië, België, Canada, Duitsland, Engeland, Frankrijk, Israël en de Verenigde Staten. Voorts zijn er tussen de 40 en 50 journalisten dagelijks aanwezig bij de openbare verhoren en de wekelijkse persconferenties. Er zijn honderden krantenartikelen verschenen. De dagelijkse persoverzichten die de documentaristen hebben samengesteld, beslaan in de verhoorweken en de weken daarna gemiddeld 30 bladzijden, met enkele uitschieters van rond de 50 bladzijden.

De openbare verhoren hebben veel teweeggebracht in de samenleving. De hieruit voortvloeiende, vaak emotionele, reacties in de media zijn echter inherent aan het gebruik van dit essentiële instrument als onderdeel van de parlementaire enquête. Dit wordt in dit geval nog versterkt vanwege het feit dat de Bijlmerramp in de eerste plaats over mensen gaat, ieder met zijn eigen gevoelens.

De publieke belangstelling voor de openbare verhoren heeft zich niet alleen geuit in hoge kijkcijfers maar ook in de vele telefonische en de ruim 750 schriftelijke reacties die de Commissie heeft ontvangen. Stichting Korrelatie heeft op eigen initiatief en na overleg met de Commissie tijdens de openbare verhoren telefoonlijnen opengesteld voor personen met een hulpvraag. De Commissie is de stichting daar erkentelijk voor. Daarnaast kan worden vermeld dat de Commissie vanaf het moment van haar instelling op 14 oktober 1998 tot aan 1 april 1999 ruim 1200 brieven heeft ontvangen. In diezelfde periode heeft zij ruim 1000 brieven verstuurd.

HOOFDSTUK 4. HET ONDERZOEK

In hoofdstuk 3 is stilgestaan bij de procedure en organisatorische aspecten van het onderzoek. In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de inhoudelijke aspecten van de vraagstelling en wordt de onderzoeksopzet kort weergegeven. Zoals reeds is aangegeven, vormen de door de Parlementaire Werkgroep Vliegcramp Bijlmermeer geïnventariseerde vragen de basis voor het onderzoek. Deze vragen zijn vervolgens in het plan van aanpak verwerkt.

Het voornemen van de Commissie is om zo weinig mogelijk onderzoek extern uit te besteden. Uiteindelijk heeft zij tot twee externe onderzoeken opdracht gegeven. Deze komen in paragraaf 4.3 aan de orde.

4.1 Het plan van aanpak

Het door de Commissie vastgestelde plan van aanpak bevat, naast een uiteenzetting van de werkzaamheden van de Commissie en haar staf, ook een beschrijving van de opzet van onderzoek. Het uitgangspunt voor het plan van aanpak bestaat uit een aantal elementen.

In de eerste plaats zijn dat de vragen die door de parlementaire werkgroep zijn geformuleerd. Deze zijn opgenomen in hoofdstuk 1 van het eindrapport¹. Daarnaast hebben de Commissie en de staf tijdens de eerste weken zelf een heel scala vragen geformuleerd. Deze vragen zijn gebaseerd op informatie uit onder meer de oriënterende gesprekken, documenten en artikelen. De aard van de vragen is zeer divers en moet worden beschouwd als een groslijst. De vragen zijn integraal in paragraaf 4.2 opgenomen.

Het tweede element is de doelstelling van het onderzoek. De primaire doelen van het onderzoek, zoals dat door de Tweede Kamer is vastgesteld, zijn waarheidsvinding en het trekken van lessen voor de toekomst. Bij de vliegcramp speelt een belangrijke rol dat in de loop van de jaren allerhande verhalen en theorieën zijn ontstaan met betrekking tot (onderdelen van) de ramp. Dit is aanleiding om voor het eindrapport doelstellingen te formuleren met betrekking tot de kwaliteit. De Commissie is van oordeel dat er geen twijfel mag ontstaan over de juistheid van de bevindingen. Tevens dient het rapport de samenhang tussen allerlei aspecten van de ramp in kaart te brengen. Tenslotte moet het een compleet beeld geven van alles wat een directe relatie heeft met de ramp en wat ter discussie staat.

In de derde plaats zijn de thema's van het onderzoek door de Commissie vastgesteld, te weten:

- de toedracht van de vliegcramp
- de rampenbestrijding en de berging
- de lading van het vliegtuig
- de gezondheidsaspecten
- de rol van instanties en overheidsinstellingen.

Deze drie uitgangspunten hebben centraal gestaan bij de formulering van het plan van aanpak. In het plan van aanpak is als eerste activiteit voorzien het maken van een chronologische beschrijving van de gebeurtenissen. Daarbij is de bovenstaande thematische indeling gehanteerd. Deze chronologische beschrijving dient alle relevante feiten te bevatten over de afgelopen jaren. Hierin wordt de periode rond 4 oktober 1992 van minuut tot minuut verwerkt, en soms zelfs van seconde tot seconde. In latere periodes is een dagaanduiding voldoende. De chronologische beschrijving heeft tot doel scherp te krijgen wat allemaal reeds bekend is en niet ter discussie staat. Datgene wat wel vragen of discussie oproept, wordt aangeduid als «witte vlek» in de chronologie. De rest van het onderzoek is vervolgens toegespitst op het beantwoorden van de vraagpunten die in de witte vlekken staan. Er is een lijst aangelegd van theorieën die de

---

¹ Zie ook appendix A, onder 2.

Commissie ter ore zijn gekomen. Een weerslag van deze indicatieve lijst is als bijlage opgenomen in het eindrapport, waarbij moet worden opgemerkt dat de Commissie niet pretendeert een volledige lijst te hebben samengesteld.

De chronologie van gebeurtenissen en de beschrijving van de «witte vlekken» vormen de basis voor de rest van het werk van de Commissie. De chronologie is tevens de kapstok waaraan de hoofdstukken in het eindrapport zullen worden opgehangen.

In de periode rond het opstellen van het plan van aanpak is tevens duidelijk geworden dat er buitengewoon veel informatie met betrekking tot zeer diverse disciplines aan de orde is. De ramp heeft een relatie met tenminste tien ministeries en enkele tientallen onderdelen daarvan. Voorts beslaat het wet- en regelgevingskader eveneens tientallen verschillende regelingen, die veelal in de loop van de jaren wijzigingen hebben ondergaan. Het aantal relevante dossiers, onderzoeken, rapporten, foto-, geluids- en videomateriaal kan in meters worden uitgedrukt. Het feit dat de bewaartermijn van 5 jaar die gebruikelijk is bij archivering is verstreken, blijkt een bemoeilijkende factor.

In het plan van aanpak is voor de Commissie en voor haar staf vervolgens een eigen traject voorzien, waarbij er sprake is van continu uitwisseling van gegevens. Dit is in hoofdstuk 3 aan de orde geweest. Korthedshalve staat hieronder alleen aangegeven welke onderzoeksstappen zijn te onderscheiden. De essentie is dat na het schrijven van de chronologie met witte vlekken, de volgende stappen aan de orde zijn:

1. Verdieping en vergroting van kennis en inzicht. Dit is in paragraaf 3.1.3 beschreven
2. De voorgesprekken als oriëntatie op de openbare verhoren en tevens ter completering van het beeld dat uit stap 1 is ontstaan. Zie hiervoor 3.1.4 en hoofdstuk 5
3. De openbare verhoren die als een zelfstandig product van de Commissie zijn aangeduid. Zie paragraaf 3.1.5 en hoofdstuk 6
4. Het schrijven van het eindrapport, waarin alle kennis wordt gecombineerd en waarin bevindingen (analyse, conclusies) staan geformuleerd.

Vanwege de enorme tijdsdruk die is veroorzaakt door enerzijds de termijn die de Tweede Kamer heeft meegegeven aan deze parlementaire enquête, en anderzijds de uitgebreidheid van de vraagstelling in combinatie met het streven naar kwaliteit, samenhang en compleetheid, is besloten de bovenstaande stappen waar mogelijk parallel te laten lopen. Dit is in de praktijk een onwenselijke situatie die de voorbereiding van de verschillende onderdelen (zoals de voorgesprekken en openbare verhoren) niet ten goede komt. Tevens blijkt het niet goed mogelijk te werken aan teksten van een rapport gedurende de openbare verhoren. Dit geldt niet alleen voor de staf maar ook voor de Commissie.

4.2 Onderzoeksvragen

Onderstaand is de groslijst van onderzoeksvragen die bij aanvang van het plan van aanpak is gehanteerd.

De toedracht van de vliegramp

Onderzoeksvragen toedracht

1. Hoe is de voorbereiding van de vlucht en de afhandeling door de luchthavenautoriteiten geweest?
2. Hoe waren de externe omstandigheden (weer, wind, licht)?

3. Is bij de voorbereiding van de vlucht volgens voorgeschreven procedures gewerkt?
4. Is bij de voorbereiding van de vlucht informatie beschikbaar gekomen over de essentiële onderdelen van het vliegtuig?
5. Hoe is de precieze route van het vliegtuig geweest?
6. Wat waren de technische mogelijkheden en onmogelijkheden voor de routing gezien de technische toestand van het vliegtuig op diverse momenten van de noodvlucht?
7. Hoe is het verschil in routes tussen radar en de flight data recorder te verklaren?
8. Hoe is de communicatie met de verkeersleiding verlopen?
9. Hoe is het tijdsverschil te verklaren tussen de crashmelding die binnen kwam bij de politie (18.35.36 uur) en de crashtijd volgens de radarmeldingen?
10. Heeft de Luchtverkeersbeveiliging (LVB) de oorzaak van de mayday call proberen te achterhalen? Wat was de oorzaak indien dat niet het geval is?
11. Hoe is het verschil te verklaren tussen de Raad voor de Luchtvaart (RvdL) en diverse getuigenverklaringen over de route?
12. Op welke wijze heeft de LVB de problemen, die het vliegtuig had, geïnventariseerd?
13. Door wie en op welke basis zijn besluiten genomen met betrekking tot het begeleiden van het vliegtuig (vliegroute, baankeuze)?
14. Zijn er data of datadragers met betrekking tot noodvlucht of de afhandeling ervan vernietigd, verdwenen of gewijzigd?

Onderzoeksvragen inzake vliegtuig

15. Hoeveel verarmd uranium was aanwezig als stabilisator van het vliegtuig?
16. Wat was de toestand van het vliegtuig voor en tijdens de vlucht?
17. Was op het moment van de ramp bij een overheidsinstantie bekend hoe de toestand van het vliegtuig (constructie, onderhoud) was?
18. Was op het moment van de ramp die informatie voor hulpverlenende instanties (brandweer, geneeskundige diensten) beschikbaar en opgevraagd?

De rampenbestrijding en de berging

Onderzoeksvragen rampenbestrijding

1. Zijn er foto's of ander beeldmateriaal van de rampenbestrijding? Zo ja, waar zijn deze?
2. Heeft El Al een eigen rampenplan? Wie hebben de plek van de ramp op de bewuste avond bezocht?
3. Waren er mensen met witte pakken? Van welke instanties waren deze mensen? Wat was hun rol? Hoe laat was men op het rampterrein? Hoe lang? Kloppen deze verklaringen met die van ooggetuigen?
4. Welke instanties waren betrokken bij de rampenbestrijding?
5. Wie draagt de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van een rampenplan in geval van neerstorten van een vliegtuig?
6. Was het rampenplan toereikend?
7. Hoe heeft het gemeentelijk crisiscentrum gefunctioneerd?

Onderzoeksvragen berging

1. Hoe is de berging verlopen?
2. Wat is er met het afgevoerde materiaal gebeurd?
3. Zijn er fotos of videobanden van de bergingswerkzaamheden? Zo ja, waar zijn deze?
4. Welke buitenlandse functionarissen hebben de plek van het ongeval bezocht? Wie heeft daarvoor toestemming gegeven en aan wie hebben zij gerapporteerd?

5. Hoe is de zoektocht naar de cockpit voice recorder verlopen?
6. Wat is er in Hangar 8 gebeurd? Wie hadden er toegang tot de hangar?
7. Welke instanties waren betrokken bij de bergingswerkzaamheden?
8. Wie was er formeel verantwoordelijk voor de berging?
9. Waren de bij de berging betrokken instanties op de hoogte van instructies met betrekking tot het omgaan met het neergestorte vliegtuig?
10. Waren er gezondheidsrisico's voor de personen die zich tijdens of na het ongeval in de omgeving daarvan bevonden?

De lading van het vliegtuig

Onderzoeksvragen lading

1. Is nu een sluitend antwoord te geven op de vraag waaruit de lading van het vliegtuig heeft bestaan?
2. Welke militaire goederen hebben in de lading gezeten?
3. Welke papieren over de lading hadden moeten worden verzameld volgens bestaande regelgeving?
4. Welke formele positie had de dienst Luchtvaart van de rijkspolitie dan wel het OM voor het verkrijgen van relevante informatie en documenten?
5. Welke papieren over de lading waren verzameld?
6. Welke activiteiten heeft de dienst Luchtvaart van de rijkspolitie op welk moment ondernomen bij het verkrijgen van of het pogen te verkrijgen van diverse relevante documenten in het algemeen en van de gevaarlijke stoffenlijst, alsmede de vrachtbrieven in het bijzonder?
7. Welke afspraken inzake het verkrijgen van relevante informatie en documenten zijn door de dienst Luchtvaart van de rijkspolitie gemaakt met de Rijksluchtvaartdienst (RLD), het Bureau Vooronderzoek Ongevallen (BVO) en de RvdL enerzijds en het OM anderzijds?
8. Welke activiteiten heeft de Economische Controledienst (ECD) op welk moment ondernomen in relatie tot de lading van het vliegtuig?
9. Welke formele positie heeft de ECD bij de controle van militaire goederen?
10. Hoe heeft de ECD deze formele positie feitelijk ingevuld?
11. Op welke wijze heeft de ECD over de lading van het vliegtuig en de controle van militaire goederen in het vliegtuig geïnformeerd aan derden?
12. Hoe is onderzoek door de ECD (controle (militaire) lading) uitgevoerd?
13. Hoe is onderzoek bij EI AI naar documentatie over de lading verlopen?
14. Hoe is onderzoek bij US Customs in New York naar documentatie over de lading verlopen?

De gezondheidsaspecten

Onderzoeksvragen gezondheid

1. Is gelet op de lading en constructie (verarmd uranium) van het vliegtuig na de crash adequaat gereageerd door de bij de berging betrokken overheidsinstanties met betrekking tot de gezondheidsrisico's voor de personen die zich tijdens of na het ongeval in de omgeving daarvan bevonden?
2. Waarom werd na het ongeval het grondwater gezuiverd, nadat de overheden eerst verklaard hadden dat er geen gevaar voor de volksgezondheid was?
3. Welke gezondheidsrisico's kent verarmd uranium, zowel in de vorm van straling als inhalatie en ingestie?

4. Welke directe gevolgen zoals verbrandingen en andere zijn herkend, onderkend en behandeld?
5. Welke indirecte gevolgen, zowel psychisch als lichamelijk bij zowel bewoners als hulpverleners zijn nu zichtbaar? Houden deze klachten relatie met de vliegramp?
6. Welke overheidsinstellingen hebben operationele taken ten aanzien van de volksgezondheid bij een ramp? Hoe zijn deze taken ingevuld op de avond van de ramp?
7. Wie heeft er metingen verricht op de plaats van de ramp?
8. Wat was de uitkomst van die metingen, wat is er met die uitkomsten gebeurd?

De rol van instanties en overheidsinstellingen

Onderzoeksvragen onderzoek

1. Wat is de gang van zaken geweest rond het onderzoek van de RvdL en het OM?
2. Op grond van welke criteria zijn getuigen gehoord in het onderzoek van de RvdL?
3. Zijn op basis van deze criteria alle relevante getuigen gehoord door de RvdL?
4. Zijn bepaalde getuigenissen buiten het onderzoek gehouden of niet verklaard?
5. Welke overheidsdiensten zijn betrokken bij de afhandeling van een luchtvaartongeval?
6. Wat is de verhouding tussen deze verschillende overheidsdiensten?
7. Wat is de relatie tussen de RLD en het BVO?
8. Bestaan er tussen de overheidsdiensten nadere formele en/of informele afspraken, dan wel gedragsregels? Zijn deze eventuele afspraken of gedragsregels vastgelegd?
9. Welke formele positie heeft het OM? Hoe heeft het OM deze feitelijk ingevuld?
10. Wat is er allemaal onderzocht in de afgelopen jaren met betrekking tot de vliegramp? Wat kan er gezegd worden over de kwaliteit en de onafhankelijkheid van de uitgevoerde onderzoeken?

Onderzoeksvragen rol van de overheid

1. Hoe is in de afgelopen jaren de informatievoorziening over de ramp in al haar facetten geweest? Is de informatievoorziening toereikend te noemen?
2. Zijn er afspraken tussen Nederlandse overheden en El Al dan wel de staat Israël over het vervoeren van vracht per vliegtuig?
3. Zijn er afspraken tussen Nederlandse overheden en El Al dan wel de staat Israël over optreden van Israëlische veiligheidsdiensten in Nederland? Hoe is het toezicht op dergelijke afspraken? Worden door dergelijke afspraken belangen van Nederlandse burgers geschaad?
4. Kan er een oordeel geveld worden over het optreden van de diverse overheidsinstellingen, zowel op het operationele vlak als op het bestuurlijk politieke vlak?
5. Hoe is omgegaan met nieuwe informatie?
6. Hoe is omgegaan en/of gereageerd op berichten in de media door bestuurders?
7. Waarom hebben de diverse overheden (Rijk en gemeente) niet eerder dan 6 mei 1998 een onderzoek gedaan naar de gezondheidsaspecten met betrekking tot het ongeval?
8. Welke instanties waren verantwoordelijk voor onderzoek naar mogelijke gevolgen van de ramp voor de gezondheid? Hoe heeft men deze verantwoordelijkheid ingevuld?

4.3 Externe onderzoeken

In de afgelopen jaren zijn vele onderzoeken verricht naar de vliegramp in de Bijlmermeer. Het uitgangspunt van de Commissie is het resultaat van al die onderzoeken aan een contra-expertise te onderwerpen. Op enkele uitzonderingen na heeft de onderzoeksstaf deze contra-expertise zelf uitgevoerd. Echter, vanwege het ontbreken van voldoende specialistische kennis heeft de Commissie twee onderzoeken extern uitbesteed.

Aan DHV Milieu en Infrastructuur BV is verzocht het onderzoek van het RIVM naar mogelijke gezondheidsrisico's van stoffen en goederen aan boord van de verongelukte EI Al-Boeing te evalueren en op onderdelen aan te vullen. Dit laatste heeft betrekking op met name de smeufase van de brand, het beschouwen van de totale brand (inclusief de flatgebouwen en het vliegtuig zelf) en het betrekken van het ontstaan van nieuwe chemische verbindingen.

Op verzoek van de Commissie heeft NRG, het onderzoeksinstituut dat voortkomt uit de Stichting Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN) en KEMA, door analyse van twee in Hangar 8 verzamelde stofmonsters, onderzocht of verspreiding van verarmd uranium in Hangar 8 heeft plaatsgevonden.

Voorts heeft de ECD zijn medewerking verleend door in New York onderzoek te doen naar de zich daar bevindende ladingspapieren inzake 20 ton lading.

De rapporten van DHV en NRG alsmede het proces-verbaal van de bevindingen van de ECD zijn in appendix B opgenomen¹.

---

¹ Appendix B, onder 1-3.

HOOFDSTUK 5. DE VOORGESPREKKEN

Evenals voorgaande enquêtes heeft de Commissie in het kader van haar onderzoek voorgesprekken gevoerd ten behoeve van de openbare verhoren onder ede. Het doel van deze voorgesprekken is tweeledig:

- mede op grond van deze gesprekken vindt de selectie van de in het openbaar te horen getuigen en deskundigen plaats
- de gesprekken dienen voor de Commissie en voor de gesprekspartners ter voorbereiding van een eventueel openbaar verhoor onder ede.

De voorgesprekken zijn informatief van aard. De woordelijke verslagen daarvan, vervaardigd door de Stenografische dienst van de Staten-Generaal, worden niet openbaar gemaakt. Voor zover noodzakelijk, wordt in de openbare verhoren naar informatie uit de voorgesprekken verwezen. De verslagen maken deel uit van het onderzoeksmateriaal dat de Commissie ter beschikking staat.

Alle leden wonen in principe de voorgesprekken bij. Tevens zijn aanwezig de griffier of diens plaatsvervanger, een onderzoeker en een stenograaf. Een aantal gesprekspartners laat zich door een adviseur of raadsman bijstaan.

Op grond van het dossieronderzoek stelt de staf een lijst samen van personen die mogelijk voor een voorgesprek in aanmerking komen. De Commissie stelt de definitieve lijst vast. Ten behoeve van (de voorbereiding van) het voorgesprek maakt de staf een gespreksnotitie, waarin onder meer een lijst met mogelijke vragen is opgenomen. Tevens wordt een documentatiemap samengesteld.

Het eerste voorgesprek is op donderdag 26 november 1998, met dien verstande dat het leeuwendeel van die gesprekken vanaf 15 december 1998 plaatsvindt. Het laatste voorgesprek is op 8 maart 1999. In totaal worden 99 voorgesprekken gevoerd, met 106 personen.

Van degenen die voor een voorgesprek zijn uitgenodigd, worden 24 niet voor een openbaar verhoor opgeroepen. De verklaring daarvoor is dat zij niet beschikken over (additionele) informatie die een openbaar verhoor onder ede rechtvaardigt. In een enkel geval kan worden volstaan met een schriftelijke verklaring. Een lijst van voorgesprekken is in appendix C opgenomen¹.

Vanwege de grote tijdsdruk waaronder de Commissie moet opereren alsmede het aantal voor een voorgesprek uit te nodigen personen, loopt een groot gedeelte van voorgesprekken parallel aan de openbare verhoren, hetgeen een zeer zware inspanning van de Commissie en haar staf vergt.

---

¹ Appendix C, onder 4.

HOOFDSTUK 6. DE OPENBARE VERHOREN

6.1 De voorbereiding

De openbare verhoren dienen twee doelen. In de eerste plaats worden de verklaringen onder ede afgelegd. Een getuige wordt geacht de waarheid te spreken. Bij meened kan strafrechtelijke vervolging worden ingesteld. Dit is een belangrijk gegeven in het onderzoek. In de tweede plaats is het openbare karakter van belang. Dit geeft de burger de mogelijkheid een beeld te krijgen van wat zich op die bewuste avond heeft afgespeeld en de nasleep daarvan.

De opdracht van de Commissie is onderzoek te verrichten naar vijf onderzoeksthema's, te weten de toedracht, de lading, de berging, de gezondheidsaspecten en de rol van de overheid. De Commissie besluit de openbare verhoren in deze vijf onderzoeksthema's in te delen. Het thema «het verhaal van en de beeldvorming rond de vliegcrash» gaat daaraan vooraf.

Per week wordt een thema behandeld, met dien verstande dat het verhaal van en de beeldvorming rond de crash in de eerste week centraal staan. De eerste verhoorweek is het moment waarop burgers, die te maken hebben gehad met de ramp, de gelegenheid krijgen om hun primaire waarnemingen onder de aandacht van de Commissie te brengen. Daarmee wordt tevens de geschiedenis rond de vliegcrash aan het begin van de openbare verhoren nog eens voor het voetlicht gebracht. In de daarop volgende weken komen de overige thema's aan de orde, met een onderbreking van een week. In die week is een aantal voorgesprekken gepland en kan de Commissie de reeds afgenomen verhoren evalueren ter voorbereiding van de laatste twee verhoorweken over de thema's gezondheidsaspecten en de rol van de overheid.

De thematische volgorde van de openbare verhoren ziet er als volgt uit:

- het verhaal van en de beeldvorming rond de vliegcrash
- de toedracht van de vliegcrash
- de rampenbestrijding en de berging
- de lading van het vliegtuig
- de gezondheidsaspecten
- de rol van de overheid.

Het is de Commissie vanaf het allereerste moment te doen geweest alle facetten van de vliegcrash te beschouwen. Dus niet alleen de nog openstaande vragen, maar ook de relatie met de reeds beantwoorde vragen: het hele verhaal moet verteld worden.

De Commissie besluit de openbare verhoren in principe op woensdag, donderdag en vrijdag te houden en het aantal verhoren per dag op vier te bepalen. Enkele keren is hiervan afgeweken. Hierover meer in de volgende paragraaf.

Over de opzet van het verhoor zijn de volgende afspraken gemaakt. De voorzitter leidt de vergadering en draagt zorg voor alle procedurele handelingen en neemt de eed of belofte af. Hij stelt de inleidende en de laatste vragen en geeft tevens aan het eind van het verhoor een beknopte samenvatting. De overige Commissieleden zijn met de ondervraging belast. Elk verhoor wordt door twee leden afgenomen, de zogenaamde duo-ondervraging. De verhoren worden in wisselende duo's gedaan. Uitgangspunt is dat ieder Commissielid ongeveer evenveel openbare verhoren afneemt. Ten aanzien van de laatste verhoorweek over het thema «de rol van de overheid» is tevens afgesproken dat de Commissieleden eigen partijgenoten niet zullen ondervragen.

Ter voorbereiding op de openbare verhoren heeft de Commissie zich gedurende een dagdeel over verhoortechnieken laten informeren door een docent van de Rechterschool te Zutphen.

De verhoren zijn zorgvuldig voorbereid. De staf zorgt voor een voorstel voor het verhoor, met een logische opbouw in de te stellen vragen. Dit voorstel is aan de Commissie voorgelegd, die het vervolgens bespreekt en vaststelt. Tevens stelt de staf ten behoeve van het verhoor een documentatiemap ter beschikking, waarin ook de vastgestelde vragenlijst is opgenomen.

Ter ondersteuning van de openbare verhoren is steeds een staf lid aanwezig in de zaal, direct achter de voorzitter.

6.2 Het verloop

Op woensdag 27 januari 1999 om 09.30 uur is een begin gemaakt met de openbare verhoren. Zoals hierboven reeds vermeld, staat in de eerste week het verhaal van de vliegramp centraal, dat wordt opgetekend uit de mond van ooggetuigen, slachtoffers, hulpverleners en zogenaamde «bijlmerologen». Als eerste is verhoord de heer K.E.D. Mohamed, bewoner van de Bijlmermeer en ooggetuige van de vliegramp.

De Commissie heeft eenmaal een besloten verhoor afgenomen. Tijdens zijn openbaar verhoor geeft de heer J.A. Vervoort te kennen namen van personen die zijn verhaal over mensen met witte pakken op het terrein van de ramp kunnen onderschrijven, op dat moment niet te willen prijsgeven. Na afloop van het verhoor is hij in beslotenheid nader ondervraagd.

Zeven getuigen, te weten de heren A.M.N. Makdoembaks, L.O. O'Neill, C.M.B. Gaalman, H.T. Bollinger, H. Aaij, I. Chervin, R. Wijbrandi en U. Danor, laten zich ter plekke bijstaan door een raadsman. Het komt twee keer voor dat de vergadering wordt geschorst opdat de getuige zijn raadsman kan raadplegen.

Bij vier verhoren is een tolk ingeschakeld. Het betreft de verhoren van mevrouw A.V. Akayebou en de heren L.O. O'Neill, I. Chervin en U. Danor.

De heren D. Finkelstein en A. Amir, beiden ex-medewerker van El Al en wonende in Israël, zijn op basis van vrijwilligheid uitgenodigd voor de Commissie te verschijnen. Zij geven daar geen gehoor aan. Ingevolge de Wet op de Parlementaire Enquête zijn zij daartoe niet verplicht¹.

In afwijking van het voorgenomen stramien van de openbare verhoren, besluit de Commissie op maandag 8 maart 1999 twee openbare verhoren af te nemen, die van de heren R. Wijbrandi en U. Danor, beiden in dienst van El Al. Gaande de verhoren blijkt dat zij mogelijk belangrijke informatie kunnen verschaffen. Pas in de voorlaatste week van de openbare verhoren wordt bekend dat genoemde personen, die uit Israël moeten komen, voor een verhoor voor de Commissie zullen verschijnen. Maandag 8 maart 1999 is de enige mogelijkheid om de verhoren te houden, aangezien de Commissie onverkort wil vasthouden aan haar verhoorschema. Immers, in die week worden de openbare verhoren afgerond. Bovendien zouden deze verhoren thematisch gezien in de week waarin de lading is besproken, aan de orde moeten komen.

Tevens is het vermeldenswaardig dat de Commissie in voorkomende gevallen ervoor kiest getuigen met televisiebeelden, foto's, tekeningen en ander beeld- en/of geluidsmateriaal te confronteren.

---

¹ Artikel 3 van de Wet op de Parlementaire Enquête.

Aan het eind van iedere verhoorweek geeft de Commissie in de persoon van de voorzitter een persconferentie. Tijdens deze conferentie kunnen vragen gesteld worden en worden de getuigen van de volgende verhoorweek en de met hen te bespreken onderwerpen geïntroduceerd.

Het laatste openbare verhoor is op 12 maart 1999 om 14.45 uur afgenomen, dat van mevrouw T. Netelenbos, minister van Verkeer en Waterstaat. De voorzitter sluit de vergadering om 16.20 uur. In totaal zijn er 90 verhoren afgenomen, met 89 personen. De openbare verhoren nemen achttien verhoordagen in beslag, verspreid over zeven weken.

De Commissie is enkele keren genoodzaakt af te wijken van haar voornemen maximaal vier verhoren per dag af te nemen. Zo zijn op drie verhoordagen vijf, op twee verhoordagen zes, en op twee verhoordagen zeven personen verhoord. Uitschieter is 17 februari 1999, toen tien verhoren zijn afgenomen. De Commissie heeft aan den lijve ondervonden dat een dergelijk schema fysiek nauwelijks is vol te houden en derhalve af te raden is. Dankzij de uitstekende ondersteuning en de ambiance van de Eerste Kamer is zij er toch in geslaagd haar taak te volbrengen.

HOOFDSTUK 7. DE RAPPORTAGE

Gedurende het gehele onderzoek worden de bouwstenen voor het eindrapport van de Commissie aangeleverd. De hoeveelheid informatie waaruit de Commissie uiteindelijk heeft kunnen putten, is indrukwekkend te noemen. Het beschikbare materiaal bestaat uit: het dossier van de Parlementaire Werkgroep Vliegcramp Bijlmermeer; verzamelde documenten, literatuur en jurisprudentie; gegevens uit expertmeetings, interviews, informatieve gesprekken, informele contacten, rondetafelgesprekken en werkbezoeken; de notities van interne onderzoekers; de rapporten van externe onderzoekers; audiovisueel materiaal, transcripten van gesprekken, archiefstukken van overheidsorganisaties en anderen, informatie van burgers en organisaties; gegevens uit voorgesprekken en openbare verhoren.

Zoals reeds hierboven is aangegeven, heeft de Commissie onder grote tijdsdruk haar werkzaamheden moeten verrichten. De verklaring daarvoor moet worden gezocht in de termijn waarbinnen de Commissie aan de Tweede Kamer dient te rapporteren, gerelateerd aan de complexiteit van de te onderzoeken materie. Een van de gevolgen is dat de (voorbereiding en de evaluatie van de) voorgesprekken, de (voorbereiding en evaluatie van de) verhoren en het opstellen van conceptteksten voor de eindrapportage door de staf tegelijkertijd moeten plaatsvinden. Het behoeft geen betoog dat deze samenloop een immense inspanning van de Commissie en haar staf heeft geëist. De heer C.K. Thies heeft de Commissie geassisteerd bij de eindredactie van haar rapport.

De rapportage van de Commissie bestaat uit het eindrapport en twee bijlagen, opgenomen in vier banden. Het eindrapport bevat een beschrijving van het werkelijke verloop van de gebeurtenissen, de resultaten van het onderzoek naar de «witte vlekken» alsmede de bevindingen, beoordelingen, conclusies en aanbevelingen. In de Bijlagen bij het rapport (band 2) beschrijft de Commissie haar werkwijze en procedures. Tevens zijn daarin onder meer opgenomen de rapporten van de onderzoeken die de Commissie heeft uitbesteed en de meest relevante documenten. De banden 3a en 3b bevatten de woordelijke verslagen van de openbare verhoren.

De Commissie wil hierbij haar staf bedanken voor de toewijding, de inzet en het enthousiasme waarmee deze de Commissie heeft geholpen bij de vervulling van haar opdracht. Tevens is zij alle medewerkers van de Eerste en de Tweede Kamer erkentelijk voor hun inzet. Bijzondere dank gaat naar de medewerkers van de Stenografische dienst, de stafdienst communicatie, de beveiliging, de dienst automatisering, de interne dienst, het restaurantbedrijf, de bodedienst, de bibliotheek en de dienst documentatie.

HOOFDSTUK 8. AANBEVELINGEN

1. Duur van het onderzoek

De Commissie stelt vast dat een doorlooptijd van vier maanden ten behoeve van het haar opgedragen onderzoek, ingaande op de dag dat het instellingsbesluit door de Kamer genomen is, te kort is om tot een verantwoord resultaat te kunnen komen. Gaande het onderzoek zijn veel nieuwe vragen opgeworpen die om nadere analyse vragen, waardoor het tijdschema moet worden aangepast.

Bovendien neemt het opzetten van een organisatie ten behoeve van het onderzoek enkele weken in beslag. Dat geldt zowel de materiële als de personele voorzieningen. Het verdient aanbeveling het mandaat van een Commissie van onderzoek te doen ingaan nadat de organisatie op orde is. Een tweede aanbeveling is dat de duur van een enquête wordt afgestemd op de doelstelling en de reikwijdte van de vraagstelling. Dat zou kunnen worden gerealiseerd door een plan van aanpak, inclusief planning, te betrekken bij de besluitvorming over de tijdsduur.

2. Begroting

Vanaf het moment van het besluit tot instelling van een enquêtecommissie dient er een voorlopige voorziening te komen die het aangaan van financiële verplichtingen mogelijk maakt, tot het moment dat een formele begroting door de Tweede Kamer zal zijn goedgekeurd.

3. Juridische ondersteuning

De Commissie heeft gedurende haar werkzaamheden enkele malen advies gevraagd aan de landsadvocaat in verband met juridische vragen waarmee zij geconfronteerd is. Dit contact is naar volle tevredenheid van de Commissie verlopen.

De Commissie merkt op dat het bureau van de landsadvocaat in beginsel de belangen van de ministeries behartigt. Terecht waakt de landsadvocaat zelf voor verstrengeling van belangen. De Commissie adviseert de Tweede Kamer te voorzien in een meer structurele onafhankelijke juridische ondersteuning ten behoeve van enquêtecommissies.

4. Wet op de Parlementaire Enquête

Tijdens haar werkzaamheden is de Commissie geconfronteerd met enkele tekortkomingen in de Wet op de Parlementaire Enquête (WPE).

Op verzoek van de Commissie hebben controle- en/of opsporingsambtenaren onderzoek uitgevoerd. Als voorbeeld kan de inzet van de ECD bij het onderzoek naar de vrachtpapieren genoemd worden. Hierbij doet zich het probleem voor dat dergelijke ambtenaren tegelijkertijd onder formele verantwoordelijkheid van een ander bevoegd gezag blijven. Het verdient aanbeveling deze problematiek te regelen.

Ook komt het voor dat er een samenloop van het onderzoek van de Commissie met andere onderzoeken plaatsvindt, bijvoorbeeld het onderzoek van het OM naar de verdwenen cockpit voice recorder. Het is de vraag hoe deze onderzoeken zich tot elkaar verhouden en in hoeverre men gehouden is gegevens uit te wisselen. De Commissie stelt voor hiervoor een regeling te treffen.

De Commissie is geconfronteerd met een getuige die, vanwege zijn verklaring onder ede, in problemen van rechtspositionele aard kon komen. De Commissie vraagt zich af of artikel 24 WPE in dergelijke

gevallen wel voldoende rechtsbescherming biedt. Het verdient aanbeveling hiervoor een regeling te treffen.

Onder verwijzing naar artikel 8a WPE hebben enkele getuigen zich tijdens het openbare verhoor laten bijstaan door een raadsman. De Commissie heeft de indruk dat in sommige gevallen er sprake is van tegenstrijdige belangenbehartiging, daar waar de raadsman zowel namens de getuige als de diens werkgever optreedt. Ingevolge het tweede lid van genoemd artikel kan de Commissie om «gewichtige redenen» rechtsbijstand weigeren. Het is de vraag of tegenstrijdige belangenbehartiging onder «gewichtige redenen» valt. De Commissie stelt voor de term «gewichtige redenen» in de wet nader te preciseren.

Het begrip «bescheiden», dat gehanteerd wordt in artikel 3 WPE, is naar de mening van de Commissie verouderd. Ook andere informatiedragers dienen expliciet onder dit begrip te vallen.

De Commissie stelt de Tweede Kamer voor de Wet op de Parlementaire Enquête op bovenstaande punten te wijzigen.

